

HACI BAYRAM-I VELÎ

IV. ULUSLARARASI HACI BAYRAM-I VELÎ SEMPOZYUMU

EDİTÖRLER

VAHİT GÖKTAŞ

HARUN ALKAN

ilāhiyāt 390

Hacı Bayram-ı Velî / IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu
Editörler: Vahit GÖKTAŞ, Harun ALKAN

Yayın Kurulu
Ethem CEBECİOĞLU
Vahit GÖKTAŞ
Mustafa AŞKAR
A. Cahid HAKSEVER
Harun ALKAN
Öncel DEMİRDAŞ
Mehmet YILDIZ

ISBN 978-605-69780-5-0

1. Baskı: Ekim 2019

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: TAVOOS
Sayfa Düzeni: TAVOOS
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: İvme Tanıtım Tasarım - Sertifika No: 43251

ilāhiyāt

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyayin@gmail.com

BALIKESİR'DE BAYRÂMÎ ŞEYHİ LÜTFULLAH EFENDİ ZÂVİYESİ VE VAKIFLARI

PROF. DR. MEHMET AKKUŞ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK-İSLAM EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin halifelerinden birisi de Balıkesir'de kendi adıyla anılan câmiin haziresinde medfun bulunan Şeyh Lütfullah Efendi'dir. Kastamonu civarında hüküm süren İsfendiyar oğullarından olan Lütfullah Efendi Balıkesir'e yerleşmiştir. Ankara'da intisap edip bir müddet kaldıktan sonra şeyhi Hacı Bayramla birlikte Balıkesir'e gelmişlerdir. Burada bir süre kalan Hacı Bayram, yerine Lütfullah Efendi'yi vekil bırakarak Ankara'ya dönmüştür.

Şeyh Lütfullah Efendi'nin iki oğlu vardır. Bahaddin Efendi, önceleri Balıkesir'de müderris iken, daha sonra Bursa'da Yıldırım Beyazıt Medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra tekrar dönerek babasının tesis eylediği tekkede irşad hizmetine devam etmiş Balıkesir ve civarında Bayrâmîye tarikatını yaymıştır.

Hacı Bayram-ı Velî'nin diğer oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi, ulûm-ı Arabiyye, Tefsir ve

Hadis âlimi idi. İskilipli Şeyh Mehmed Efendi'den icazet aldıktan sonra o da Balıkesir Bayrâmî Dergahı'nda hizmet etmiştir. İmam-ı A'zam'ın *Fıkh-ı Ekber* adlı eserini şerh eylemiştir.

Muhyiddin Efendi'nin oğlu Lütfullah, onun torunu Abdullah Efendi Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiştir. Abdullah Efendi'nin oğlu ise Mısır'da, Balıkesir, Mihaliç (Karacabey) ve Tire kadıliklarında bulunmuştur.¹

Şeyh Lütfullah Efendi'nin ailesi, câmii, tekkesi ve vakıfları hakkındaki bilgiler şimdiye kadar yukarıya aldıklarımızla sınırlıydı. Bu bilgilere göre Balıkesir merkezde bulunan câmi ve etrafındaki hazireden başka bir müştemilatı hakkında bilgi yoktu. Bu tebliğ vesilesiyle Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sırasında elde ettiğimiz belgelerle hem Şeyh Lütfullah Efendi'nin tesis eylediği câmi ve vakıflar hem de Mihaliç (Karacabey) ve Balıkesir merkez Halalca köyündeki zâviyeleri hakkında daha geniş bilgilere ulaştığımız olduk.

Öncelikle Şeyh Lütfullah Efendi Câmii ve Külliyesi'nin kuruluşu hakkında bilgi veren belgede şunlar kaydedilmektedir:

- ... *evkâf-ı mazbûtadan medine-i mezkûrede vaki Şeyh Lütfullah Câmii-i şerifi hariminde medfûn ve mağfûr Şeyh Lütfullah nâm sâhibü'l-hayrın*
- *atıyeb mal ve enfes menâlınden inşa ve ihya eylediği mezkûr Şeyh Lütfullah namıyla müsemma câmi-i şerifimce vakf-ı sahih-i şer'i-i müebbed ve habs-i sarih-i*
- *mer'i muhalled ile vakf eylediği her biri medine-i mezkûre civarında vaki Herdemoğlu Bahçesi demekle arîf şarkan Sakallıoğlu nâm bahçe*
- *ile Memişoğlu Hacı Halil Efendi bahçesi ve garben Tirelizâde Ahmed Efendi ve Herdemoğlu haneleri ve cenûben ve şimalen tarîk-ı âm ile mahdûd*
- **13 dönüm** miktarı bir kıta bahçe ile medine-i mezkûre civarın-

¹ Buraya kadar olan bilgiler için bkz. Karesi Meşâhiri, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, (Hazırlayanlar: Yard. Doç. Dr. Mehmet Sarı – Ahmet Karaman), Zağanos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, Balıkesir 1999.

da vaki Sakallıoğlu Bahçesi demekle arîf şarkan Memişoğlu Hacı Halil Efendi

- bahçesi garben ve cenuben mezkûr Herdemoğlu nâm vakıf bahçesi ve şimalen tarîk-ı âm ile mahdud **kezalik 13 dönüm** miktarı bir kıta
- bahçe ve yine medine-i mezkûre civarında vaki Çizmecî Bahçesi denmekle arif şarkan Birbenli Fâyiz bahçesi, cenuben tarîk-ı âm garban mezkûr câmi-i şerif
- kabristanı şimalen ve kısmen tarik ve kısmen Selim Efendi bahçesi ile mahdud cenuben **7 dönüm** miktarı bir kıta bahçe ki cem'an **üç kıtada 33**
- **dönüm** miktarı bahçelerin ... icare-i vahideli olarak sene-be-sene talibine bi'l-icar bedel-i icarından masârîfât-ı mübremesi
- ba'de't-tenzil mütebâki gallâtın mezkûr câmi-i şerif-i mezkûre mühimmât ve levâzımâtına sarf olunagelmekte olduğu müteâmil olmakla ... bedel-i icarından evkâf-ı mezkûrenin senevi vergisiyle sair masârîfât-ı tamiriyye ve termimiyyesini bade't-tenzîl mütebâki gallâtın mezkûr Şeyh Lütfullah Câmi-i şerifinin mühimmât ve levâzımâtına sarf etmek üzere ... 15 Şaban 1329 / 11 Ağustos 1911.

Bu belgeden Şeyh Lütfullah Efendi'nin kendi malıyla inşa ve ihya eylediği câmi ve bu câmi ve müştemilatının giderleri için vakf eylediği 33 dönüm araziden söz edilmektedir. Halen elimizde Şeyh Lütfullah Câmi ve Mektebine ait vakfiye mevcut değildir. Ancak 1826'da kurulan Evkâf-ı Hümâyün Nezareti'nden sonra illerdeki mevcut vakıfların mütevellileri ve işleyişlerine dair yapılan yazışmalar ve denetimler sayesinde geçmiş yıllara ait bilgiler elde edilebilmektedir.

Elde ettiğimiz bu belgelerin muhteviyatından câmide görev yapan imam, hatib, müezzin ve kayyımlara sarf edilmek üzere muhtelif yerlerdeki vakıf arazilerinin gelirlerinden sarf olunması da talep edilmektedir. Böylece Şeyh Lütfullah Efendi Câmi ve külliyesinin geçmişine dair sağlam bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Vakıflar arşivindeki bu belgelerin tamamını bu tebliğde

değerlendirmek mümkün değildir. Ancak bu belgelerin muhteviyatı hakkında bazı özet malumatı verebiliriz:

1. Balıkesir yakınlarındaki Halalca köyünde de Şeyh Lütfullah zâviyesine bağlı bir başka zâviyeden de söz edilmektedir. Buna dair bilgi şöyledir:

“Balıkesri nâhiyesine tâbi Halalca karyesinin mahsûlâtı ve rûsûmâtı Mefharu'l-Ulemâi's-Sâlihîn Mevlânâ Şeyh Lütfullah Efendinin nahiye-i mezbûrede bina eylediği hankâhında fukarâ ve âyende ve revendenin masâlih-i taâmına sarf ve vakf olunmak üzere hîn-i tahrirde sebt-i Defter-i Hâkânî kalemine olduğuna binaen sâlifü'z-zikr Halalca karyesinin hâsılât ve rûsûmâtı şûrût-ı muharreresi vechile Balıkesri'de kâin Şeyh Lütfullah Efendi Hankâhı vakfı tarafından zabt olunması muktezâ-yı kuyûd-ı Hâkânîden bulunmuş ...”

2. Ayrıca merkez zâviyenin dışında Mihaliç (Karacabey) de bir başka zâviye daha bulunmaktadır. Belgelerde bu zâviye hakkında şöyle denilmektedir:

“ (Mihaliç'teki) Şeyh Lütfullah Zâviyesi icrâ-yı âyîn-i tarikat edilir zâviye olmayıp yalnız it'âm-ı taâma mahsus bulunduğu sibâk-ı iş'âr mahallinden münefihim olmuş ...”

3. Balıkesir civarındaki mezralardan da külliyedeki vazifelilerin masraflarının karşılandığı anlaşılmaktadır: Belgelerdeki bir ifade aynen şöyledir:

*“Medine-i Balıkesri'de vaki Şeyh Lütfullah Mahallesi'nde müteveffa Şeyh-i mezburun Câmî-i şerifi hitabetine meşrut **Korucu Bayırı** nam mahalde kain vakıf mezrasının ...”*

4. Şeyh Lütfullah Efendi Câmîi, bir külliye şeklinde vazife ifa etmiştir. Daha sonraki vakıf kayıtlarından anlaşıldığı üzere sûfihâne, sıbyan mektebi ve imaret gibi hizmetlere de vesile olmuştur. Der-

gaha gelip gidenlerin, misafir olarak kalanların iâşe ve ibatesi için bağlı köylerdeki vakıf arazilerinin gelirlerinden sarf olunduğu anlaşılmaktadır.

“Şeyh Lütfullah Balıkesir’de bir sūfihâne bina eylemiş karye-i mezkûre vakıf mahsûlü âyende ve revendeye sarf oluna”

5. Şeyh Lütfullah Câmî ve Mektebi’nde vazife görenlerin bazılarının isimleri, maaş durumu, tayin tarihleri ve görev değişikliklerine dair bilgiler de elde edilmektedir. Bunlardan bazı misaller:

- 3 Akça vazife ile **nezaret** / 29 Recep 1258’de Osman Efendi b. Mehmed Ali
- 3 akça vazife ile **vaiz ve nasih** / 5 Şaban 1258’de Osman Efendi
- 3 akça vazife ile **imamet** / 27 Cemaziyelevvel 1298’de Kuyumcuoğlu Ali Efendi b. Süleyman
- 5 akça vazife ile **hitabet** / 26 Muharrem 1286’de Ali Efendi.
- ½ akça ile **müezzinlik** ve ½ akça ile kayyımlık vazifelerine / 15 Safer 1245 el-Hâc Mehmed Efendi b. Mehmed’e tevcih.

6. Bazı belgelerde de câmî ve civarındaki müesseselerde görev yapan isimler kaydedilmektedir:

- Şeyh Lütfullah Câmîi derûnunda **muallim-i sıbyan** olan Mustafa’nın vefatıyla yerine Hüseyin Halife. 13 R.Evvel 1192
- Şeyh Lütfullah Câmîi’nde **ferrâş** olan Şeyh Mustafa’nın vefatıyla yerine Seyyid Hacı Fatih. 15 R.Evvel 1192
- Şeyh Lütfullah Câmîi’nde taâmiyetin **tabbâhı** olmadığı için, bazı kimesnelerin şurût üzere yemek yapmadıklarından dolayı bu görev Mehmed Ali b. Hacı Osman’ın tayini. 27 R.Evvel 1192.
- Şeyh Lütfullah Câmîi’nde 25 seneden mütecaviz hasbeten lillah **İmam-ı sâni** olan Hüseyin b. Yusuf’a berat verilmesine dair. 1 Zilkade 1192.

7. Şeyh Lütfullah Câmîi'nin zamanla harap olması ve cemaate kafi gelmediğinden yıkılarak yenisinin yapıldığına dair belge:

“Balıkesri’de kain Şeyh Lütfullah (kuddise sirruhû) Hazretleri Câmi-i şerifi harâb olmakla beraber esasen cemaati dahi istiâb edecek vüs’atta olmamasına mebni câmi-i şerif-i mezkûrun hedmiyle ber-mucib-i keşf ve munakasa 49 115 kuruş mahallince tecdiden ve tevsian inşası ve meblağ-ı mezkûrun mevcur vakıftan olmak üzere 1313 senesi bütçesine mahsuben ... 28 Şevval 1315/9 Mart 1314/ 21 Mart 1898.”

8. Balıkesir Merkez, Halalca Köyü ve Mihaliç zâviyelerinin zâviyedarları hakkında bilgiler de vardır. Buna göre belgelerde geçen isimler şöyledir:

- Şeyh Lütfullah’ın oğlu Bahaddin Efendi.
- Evlâd-ı vâkıftan Şerife Ümmügülsüm Fahriye Hanım.
- (Fahriye Hanım’ın eşi) Mehmed Emin Efendi.
- (Fahriye Hanım’ın kızı) Seyyide Habibe Hanım.
- (Habibe Hanım’ın oğlu) Mustafa Efendi.

9. Câmiin tamiri esnasında kullanılan malzeme ve masraflar hakkında da belgeler bulunmaktadır:

“ Balıkesri’de defin-i hâk Şeyh Lütfullah Efendi Hazretlerinin bina ve ihyâ buyurdıkları Câmi-i şerifin (12)83 senesine mahsuben vuku bulan masârifâtın miktarı:

İmam-ı evvel: 60

Hatib-i evvel: 44

.... : 35

Rugan-ı zeyt: 280

Şam’lı asel: 189

Kiremit aktarması: 15

Duvar tamiri: 32

Alınan kiremit: 55

Kebir hasır: 45

Kandil: 30

Kova tamiri: 18

Yalnız 803 kuruş. Edâ-yı hizmetle vazâif-i mezkûre ifâ ve masârif-i mezkûrenin sarf olunarak cümlesi ber-vech-i bâlâ 803 kuruşa resîde olduğu bi't-tahkîk anlaşılmış idiğü .

1283 senesine mahsuben ber-vech-i bâlâ vazife-i muayyenelerimiz-le câmi-i şerif-i mezkûrun tamirât ve masârif-i mu'tâdı olan ber-vech-i bâlâ 803 kuruşu Karesi muamelât memuru Rif'atlü Sâbit Efendi marifetiyle Karesi Emvâl Sandığı'ndan makbuzumuz olduğunu mübeyyan iş bu senet verildi: Fî 11 Şaban 1283.

Müezzîn: es-Seyyid Mehmed Rızâ

Kayyum: es-Seyyid Halil

Şeyh: Parmak izi

Hatib: Abdullah İbrahim. Tevekkeltü alâ hâlıkî.

İmam: İmam-ı der-Mahalle-i Şeyh Lütfullah. 1250"

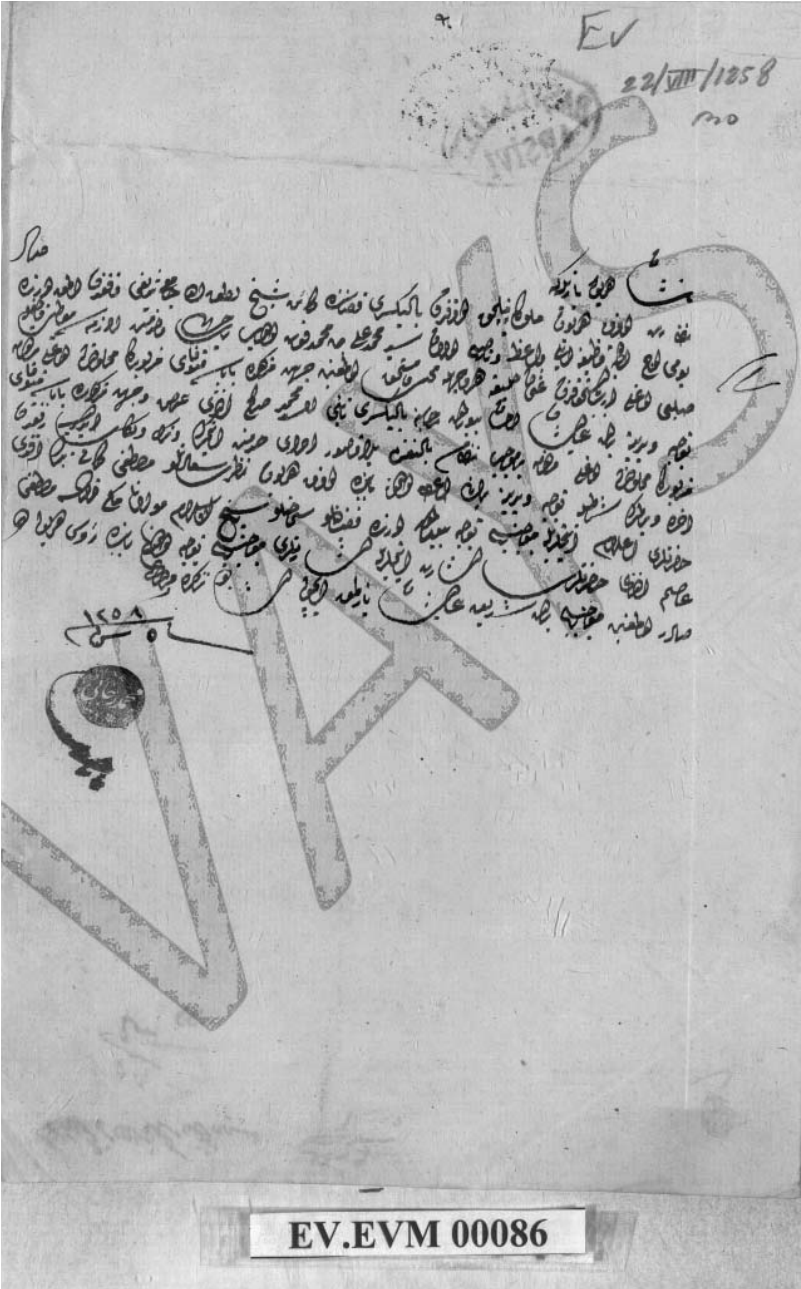
Yukarıda muhtevasına özet olarak temas ettiğimiz bu ve benzeri belgelerden bugün sadece bir câmi ve etrafındaki hazireden ibaret olan Şeyh Lütfullah Câmîinin aslında 15. asrın büyük velisi Hacı Bayram'ın Ankara'daki külliyesi gibi Balıkesir ve civarında önemli îâşe, ibâte, irşad ve eğitim hizmetleri ifâ etmek üzere, sûfihâne, zâviye, medrese, sıbyan mektebi ve imarethanesi bulunan büyük bir müessese olduğu anlaşılmaktadır.

Balıkesir ve civarının manevi coğrafyasında önemli yeri olan bu mekanın ve müessisi olan Şeyh Lütfullah hazretlerinin daha iyi tanıtılması için sözünü ettiğimiz belgeler üzerinde çalışmalarımız devam etmektedir. Ayrıca bu belgelerde tarih boyunca Balıkesir'de

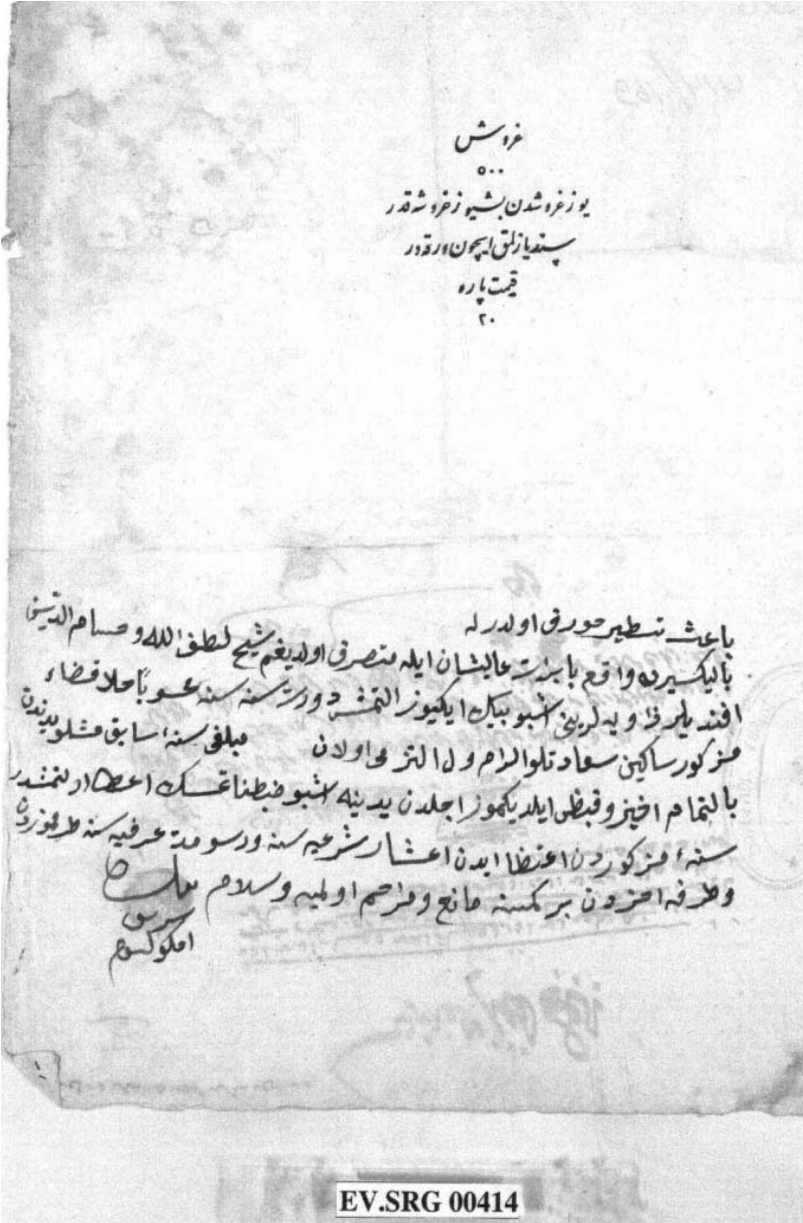
bulunan tekke ve zâviyeler, medreseler ve vakıf kuran bazı tarihi şahsiyetler hakkında da yeni ve önemli bilgilere ulaşmış olacağız.

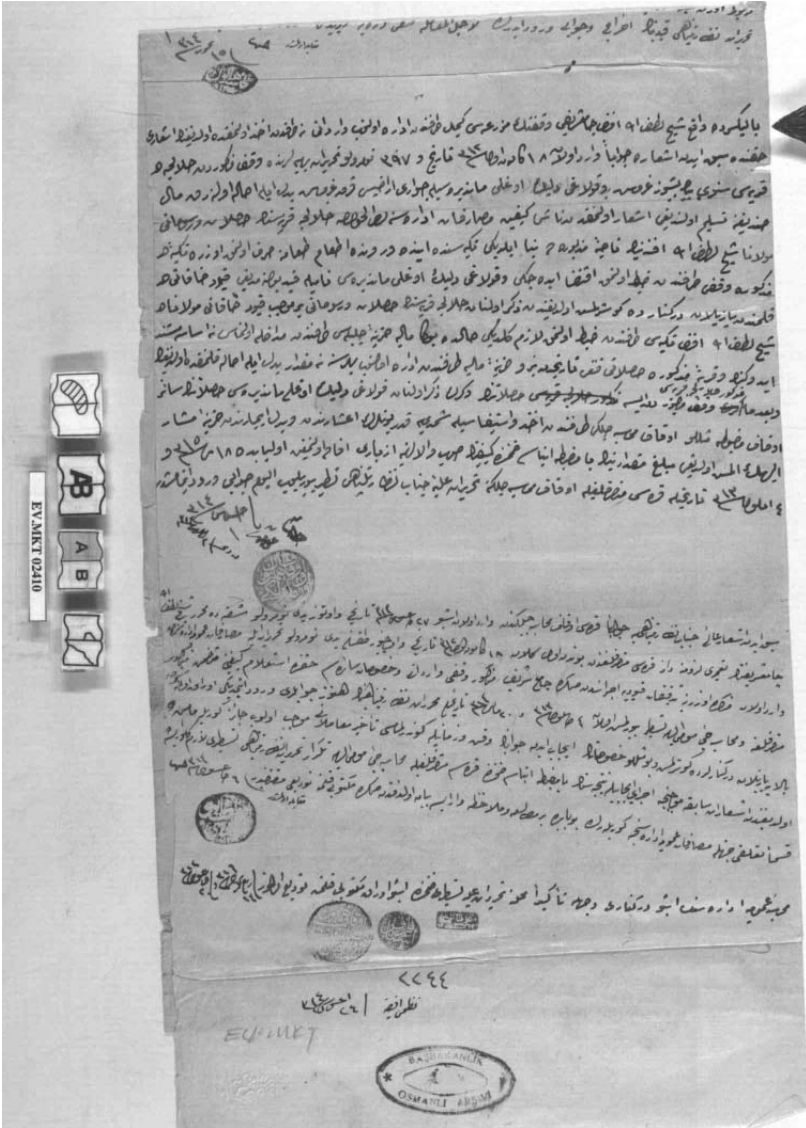
BELGE 1: ŞEYH LÜTFULLAH CAMİİ VE VAKIFLARI HAKKINDA.

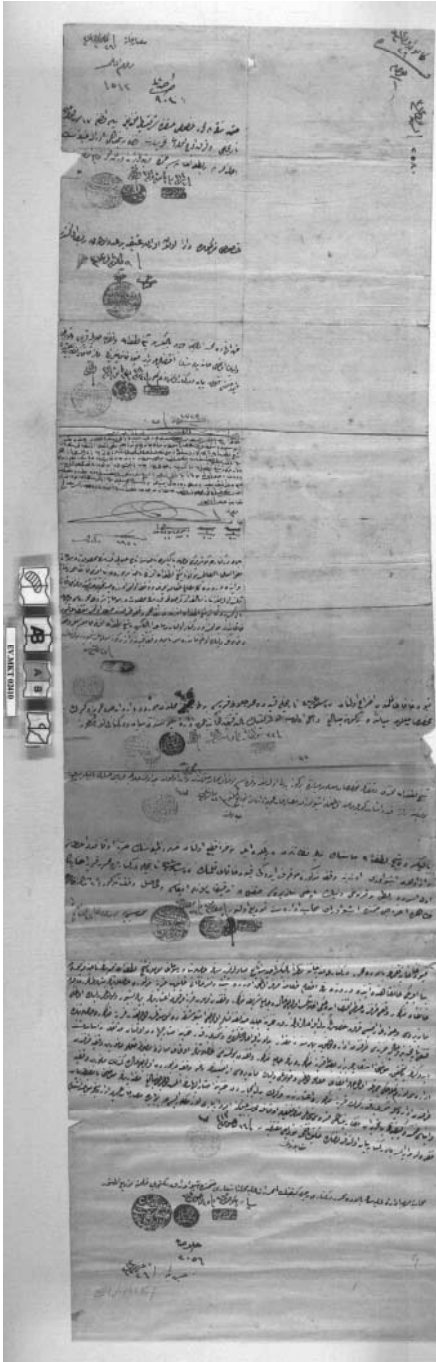
BELGE 2: ŞEYH LÜTFULLAH CAMİİ'NE VAİZ VE NÂSİH TAYİNİ HAKKINDA.

BELGE 3: ŞEYH LÜTFULLAH ZAVİYESİ ZAVİYEDARI ŞERİFE ÜMMÜ GÜLSÜM HANIM'IN ELYAZISIYLA TESELLÜM ETTİĞİ MEBLAĞ HAKKINDA.

BELGE : 4 HALALCA ZAVİYESİ HAKKINDA.

BELGE :5 ŞEYH LÜTFULLAH ZAVİYESİ HAKKINDA.